

OLIV TA'LIM MUASSASALARIDA SIFAT MENEJMENTI TIZIMINI RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI

Musayev Hikmat Rafael o'g'li

Toshkent kimyo-texnologiya instituti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Mazkur tezisda oliy ta'lim muassasalarida sifat menejmenti tizimini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari, uning tashkiliy-iqtisodiy asoslari hamda ta'lim xizmatlari sifatini oshirish imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, ta'lim jarayonlarini samarali boshqarish, professor-o'qituvchilar salohiyatini rivojlantirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish va xalqaro standartlardan foydalanish masalalari tahlil qilingan. Oliy ta'lim muassasalarida ichki sifat nazoratini kuchaytirish, manfaatdor tomonlar bilan hamkorlikni rivojlantirish hamda boshqaruv samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Oliy ta'lim, sifat menejmenti, sifat menejmenti tizimi, ta'lim sifati, ta'lim xizmatlari, oliy ta'lim muassasalari, sifatni ta'minlash, sifat nazorati, tashkiliy-iqtisodiy mexanizm, strategik boshqaruv, ta'lim samaradorligi.

Yurtimizda oliy ta'lim sohasidagi dastlabki islohotlar, avvalo, qamrovni oshirish, davlat va nodavlat institut va universitetlarning moliyaviy holatini yaxshilash, professor-o'qituvchilarni moddiy qo'llab-quvvatlashga qaratilgan vazifalar amalga oshirilmoqda. Masalan, oxirgi 3 yilda oliy ta'lim tashkilotlari soni qariyb ikki borabarga oshib talabalar qamrovi 38 foizga yetkazildi.

Bugungi kunda nodavlat oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifati va o'quv-metodik ta'minot yuzasidan raqobat kuchli namoyon bo'lmoqda. Ta'lim sifati esa o'zaro raqobat jarayonida yaxshilanib boradi. Shuning uchun raqobat jarayoninig erkin va oshkora namoyon bo'lishini ta'minlash muhim sanaladi. Raqobatbardosh mahsulot hamisha yuqori baholangani kabi, "raqobatbardosh"

ya'ni bilimli va salohiyatli kadrlar ham mamlakat taqdirini yuksaklarga ko'tarib boradi.

O'zbekistondagi nodavlat oliy ta'lim muassasalari faoliyatining deyarli bir-biriga o'xshash va farqli tomonlari mavjud. Biz dissertatsiya ishimizda mahalliy nodavlat oliy ta'lim muassasalari faoliyatini tahlil qilishda Toshkent Kimyo xalqaro universiteti, Akfa universiteti, Alfraganus university, Aniq va ijtimoiy fanlar universiteti, Buxoro innovatsiyalar universitetlarning faoliyatini namuna sifatida oldik. Biz tahlilda PEST usulidan foydalandik (1-jadval):

1-jadval

Nodavlat oliy ta'lim muassasalari faoliyati PEST tahlili¹

P	<i>Hukumat qarorlari</i>	Oliy ta'lim muassasalariga, professor-o'qituvchilarga, talabalarga va ishga joylashish jarayonlariga oid qarorlar nodavlat oliy ta'lim muassasalari faoliyatiga ta'sir qilishi mumkin
	<i>Oliy ta'lim sohasidagi o'zgarishlar</i>	Oliy ta'lim sohasidagi boshqaruvlarning o'zgarishi, oliy ta'lim muassasalarining birlashtirilishi yoki ajralib chiqishi, ba'zibir sohalar bo'yicha ta'lim kvotalarining qisqarishiga ta'sir qilishi mumkin
E	<i>O'z-o'zini moliyalashtirish tizimi</i>	Nodavlat oliy ta'lim muassasalarining asosiy mablag'i talabalarning to'lov kontraktlari hisobiga yig'iladi. Talabalar soning kamayishi ham uning moliya tizimiga o'z ta'sirini o'tkazadi.
	<i>O'z mablag'ini boshqarish imkoniyati</i>	Nodavlat oliy ta'lim muassasalari o'zining mablag'larini boshqarishi mumkin. Yangi binolar, texnologiyalar va innovatsiyalarga sarflashi mumkin.

¹ Internetdagi ma'lumotlar asosida muallif tomonidan tayyorlandi

S	<i>Yoshlarning bandligini ta'minlash</i>	Mamlakatda faqatgina davlat oliy ta'lim muassasalari bo'lganda qabul kvotalari bilan talabalar soni cheklangan bo'lardi. Nodavlat oliy ta'lim muassasalari ko'payganda esa qabul kvotalari bo'lmaydi va deyarli barcha yoshlar o'qiydi hamda yoshlarning bo'sh vaqti bilim olish bilan o'tadi.
	<i>Ma'naviy tadbirlarning ko'proq amalga oshirilishi</i>	Nodavlat oliy ta'lim muassasalarida erkinlik yuqori bo'lgani uchun ma'naviy tadbirlarni o'zining imkoniyati darajasida ko'proq amalga oshiradi. Bu esa yoshlarni yanada ko'proq uyushtirish imkoniyatiga ega bo'ladi.
T	<i>Ta'lim texnologiyalarining rivojlanishi</i>	Nodavlat oliy ta'lim muassasalarida zamonaviy ta'lim texnologiyalari davlat oliy ta'lim muassasalariga nisbatan tezroq amalga joriy qilinadi. Bu esa talabalarning sifatli bilim olishiga ta'sir qiladi.
	<i>Texnologiyalarning rivojlanishi ortidagi zararlar</i>	Texnologiyalar juda katta foyda olib kelishi bilan bir qatorda talabalarning bilim darajasi tushib borishiga sababchi bo'lmoqda. O'quv adabiyotlari, daftar va ruchkadan deyarli foydalanilmay qolmoqda.

Yuqoridagi PEST tahlilidan siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va texnologik omillarning ba'zi bir xususiyatlarini ko'rib chiqdik. Bundan tashqari nodavlat oliy ta'lim muassasalari oldida qanchadan qancha imkoniyat va to'siqlar mavjud.

Nodavlat oliy ta'lim muassasalari faoliyatini SWOT tahlil usulida ko'rib chiqsak, maqsadga muvofiq bo'ladi. Bu tahlil usulida uning kuchli tomonlari,

zaif tomonlari, imkoniyatlari va tahdidlarini aniq ko'rishimiz va baho berishimiz mumkin (2-jadval):

2-jadval

Nodavlat oliy ta'lim muassasalari faoliyati SWOT tahlili²

	Ijobiy ta'sir	Yomon ta'sir
Ichki muhit	Kuchli tomonlari (Strengths) 1. O'zbekistonda xususiy OTMga kirish oson 2. Ta'lim jarayonida erkinlik yuqori darajada 3. O'qituvchilarga yuqori darajada maosh va ustamalar to'lanadi	Zaif tomonlari (Weaknesses) 1. Qonun buzilishlari ro'y bersa, litsenziyasi bekor qilinadi 2. O'zini o'zi moliyashtiradi. Bunda moliyaviy xavflar bo'lishi mumkin. 3. Talabalarni o'qishga jalb qilolmasa, ularni yo'qotishi mumkin.
Tashqi muhit	Imkoniyatlar (Opportunities) 1. Biznes hamkorliklari: korxonalar, ilmiy markazlar va boshqa institutlar bilan hamkorliklar orqali innovatsiyalarni olib borishi mumkin. 2. O'quv jarayonining yangilanishi: har tomonlama o'quv jarayonini yangilash orqali talabalarga yangi ta'lim usullari va texnologiyalari taqdim etiladi.	Tahdidlar (Threats) 1. Siyosiy va iqtisodiy o'zgarishlar: siyosiy qonunlar, iqtisodiy xavfli vaziyatlar va boshqa katta o'zgarishlar oliy ta'lim muassasalarining faoliyatlariga ta'sir qilishi mumkin. 2. Teknologik yangilanishlar: texnologiyalarning tezroq yangilanishi va mualliflik huquqlarini nazorat qilish jarayonida qiyinchiliklar tug'dirishi

² Internetdagi ma'lumotlar asosida muallif tomonidan tayyorlandi

	3. Maxsus mablag'lar, grantlar va hamkorliklar orqali moliyaviy mablag'lar ko'payishi mumkin.	mumkin. 3. Raqobatning kuchayishi: boshqa oliy ta'lim muassasalarining rivojlantirilgan ta'lim tizimlari bilan taqsimlanishi va talabalarni jalb qilish uchun murakkab doiralar kengayishi.
--	--	---

Yuqoridagi SWOT tahlilda keltirilgan ma'lumotlar nodavlat oliy ta'lim muassasalari faoliyatiga bo'g'liq bo'lgan jarayonlardan bir nechtasi xolos. Bundan tashqari ularning qanchadan qancha kuchli tomonlari, zaif tomonlari, imkoniyatlari va tahdidlari mavjud. Ularni oqilona hal etish va unumli foydalanish bilan nodavlat oliy ta'lim muassasalari faoliyati rivojlanib boradi.

Har qanday oliy ta'lim muassasasida sifat monitoringi bevosita o'z-o'zini sertifikatlash, ichki monitoring yoki tashqi monitoring shaklida amalga oshiri kerak. Ta'lim standartini shakllantirish uchun ular mazmun, standartlarning maqsadlari va talabalar erishadigan natijalarga qarashlariga asoslanadi. Ta'lim standartlarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishini ta'minlaydigan standartlar ta'lim "jarayonini ta'minlash standartlari" sifatida belgilanadi. Kerakli miqdordagi darsliklar va malakali o'qituvchilarning mavjudligi, tegishli moddiy-texnik ta'minot mavjudligi, ta'lim jarayoni va boshqalar bunday standartlarga misol bo'la oladi. Shuning uchun oliy ta'lim har bir oliy ta'lim muassasasining faoliyati natijasi va jarayonini baholashni nazarda tutadi. Oliy ta'lim muassasasi sifatini baholashda talabalarning bilim va ko'nikmalar darajasini hamda o'qituvchilar faoliyatini nazorat qilish holatlari hisobgan olishini kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentyabrdagi "Ta'lim to'g'risida"gi O'RQ-637-son Qonuni

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish kansepsiyasini tasqilash to'g'risida"gi 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-sonli Farmoni

3. Путилов А.А. Формирование организационно-экономического механизма управления инновационной деятельностью ВУЗа: 08.00.05 – Экономика и управление народным хозяйством: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. Москва, 2006.

4. Канырин П.А. Новые технологии в управлении инновационным развитием образовательной деятельности вуза: Специальность 08.00.05 – Экономика и управление народным хозяйством: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. Москва, 2011.

5. Ю.М. Беяев. Инновационный менеджмент: Учебник. Москва: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2020.

6. T.Z.Teshabaev. Oliy ta'lim tizimida innovatsion faoliyatni axborot texnologiyalari asosida boshqarishni takomillashtirish // 08.00.13 – Menejment (iqtisodiyot fanlari): Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi: Avtoreferati. Toshkent, 2019.

7. Boltaev N.Sh. Oliy ta'lim tizimida olib borilayotgan islohatlar hamda respublikamiz olimlarining ilmiy yondashuvlari maqola.